

Rowanda (Imanuelle Grives) en David (Géza Weisz) in de film *Alleen maar nette mensen*

Lezen is een middel om leerlingen ervaringen te laten opdoen die bijdragen aan de vorming van de persoonlijkheid en de opbouw van wereldkennis. Maar hoe zorg je dat dit ook gebeurt? Joyce Bunt presenteert een lessenserie waarin zij literatuuronderwijs combineert met taalvaardigheids- en taalonderwijs: leerlingen cirkelen rondom een centrale vraag over het boek *Alleen maar nette mensen* van Robert Vuijsje. De lessenserie is onderdeel van het curriculum Nederlands, maar de werkwijze biedt ook perspectief voor de moderne vreemde talen.

WIE LEEST, LEEFT DUIZEND LEVENS TEGELIJK Interactieve literatuurlessen rondom een centrale vraag

JOYCE BUNT

De boekenlezers onder scholieren hebben 'een grotere woordenschat en een hoger begrip en technisch leesniveau dan hun leeftijdsgenoten, die niet lezen in hun vrije tijd' (Bus & Mol, 2011). Uit recent Amerikaans onderzoek blijkt bovendien dat het lezen van literaire romans bijdraagt aan de vergroting van het empathisch vermogen (Castano & Comer Kidd, 2013). Toch lezen

Nederlandse jongeren in vergelijking met jongeren in andere landen te weinig boeken (ministerie van OCW, 2011) en heeft de literaire competentie van vierdejaars leerlingen in het voortgezet onderwijs vaak niet het gewenste niveau (Witte, 2008).

Op scholengemeenschap Hugo de Groot in Rotterdam-Zuid biedt een bovengemiddeld aantal lessen Nederlands en Engels de mogelijkheid om deze hiaten op te vullen. Zo krijgen onderbouwleerlingen

zeven uur Nederlands en bovenbouwleerlingen vijf. De secties Nederlands en Engels benutten deze extra ruimte door toepassing van een combinatie van klassikaal (voor)lezen en interactieve literatuurlessen. Ook de secties Duits en Frans besteden steeds meer aandacht aan literatuuronderwijs.

Morele educatie

De laatste twee decennia is het literatuuronderwijs ge-

marginaliseerd. Op veel scholen is de nadruk komen liggen op de toepassing van het begrippenapparaat in – vaak bloedeloze – leesverslagen. Docenten lijken nu weer op zoek naar manieren om literatuuronderwijs betekenisvoller te maken. Joop Dirksen leverde daaraan een belangrijke bijdrage door de aandacht te richten op persoonlijke vorming, en Theo Witte zette het ontwikkelingsgericht lezen op de kaart. Docenten laten zich daarnaast inspireren door moderne denkers als Nussbaum

Met elk nieuw boek stapt de lezer in een andere wereld, neemt opvattingen in overweging, maakt deel uit van verschillende culturen en verplaatst zich in uiteenlopende situaties

en Sloterdijk, die onderwijs en het lezen van literatuur expliciet koppelen aan kritisch denken, burgerschap en morele vorming.

Filosoof Martha Nussbaum (1990/1997) bijvoorbeeld, beschouwt literatuur als middel voor morele educatie. Doordat een lezer zich identificeert met personages, ondergaat hij hun emoties en maakt zo mee hoe mensen een oordeel vormen – én hoe dat ook weer kan veranderen. Of in de woorden van C.S. Lewis: ‘Wie leest, leeft duizend levens tegelijk.’ Met elk nieuw boek stapt de lezer in een andere wereld, neemt opvattingen in overweging, maakt deel uit van verschillende culturen en verplaatst zich in uiteenlopende situaties. Literatuuronderwijs kan zo gezien een belangrijke bijdrage leveren aan de vorming van leerlingen.

Interactieve literatuurlessen

Leerlingen doen niet in hun eentje ervaring en wereldkennis op, maar in wisselwerking met het wereldbeeld en de gedachtewereld van anderen. Interactie is daarom een onmisbaar onderdeel van (literair) leesonderwijs: het kan nieuwe werelden openen die anders gesloten zouden blijven.

Leerlingen van de Hugo de Groot verwerken de klassikaal gelezen boeken via de overige taalvaardigheden: spreken, kijken/luisteren, schrijven, lezen en argumenteren. Interactie dus: tussen leerlingen onderling, tussen leerling en docent, en – niet te vergeten – tussen leerling en boek. Leesverslagen komen daar niet aan te pas; een boek komt meestal pas tot leven als een leerling er iets mee doet.

Een manier om via interactie en met gebruikmaking van verschillende vaardigheden een literaire roman op een dieper niveau te verwerken, is cirkelen rondom een centrale vraag. Een voorbeeld hiervan is een korte lessenserie voor havo 4 waarin leerlingen een kernaspect overdenken van *Alleen maar nette mensen* van Robert Vuijsje, een roman die ze klassikaal hebben gelezen. De

vraag die hierbij centraal staat is: ‘In hoeverre schetst Robert Vuijsje een karikaturaal en kwetsend beeld van “zwarte” vrouwen?’

De serie behelst twee lessen van vijftig minuten. Deze lessen zijn goed gevuld, zodat de verschillende lesonderdelen elkaar redelijk snel op moeten volgen. Juist dat hogere tempo houdt leerlingen scherp en gefocust: ze hebben geen tijd voor andere zaken.

Les 1: argumenten verzamelen en ordenen

Bij binnenkomst van de leerlingen is de centrale vraag op het bord te zien: ‘In hoeverre schetst Robert Vuijsje in *Alleen maar nette mensen* een karikaturaal en kwetsend beeld van “zwarte” vrouwen?’ De docent vraagt de leerlingen naar hun eerste reactie. Vervolgens wordt in een klassengesprek voorkennis opgehaald over argumentatieve vaardigheden en boekinhoud, en geeft de docent doelen en lesinhoud aan.

Dan komt de stelling op het bord: ‘Robert Vuijsje schetst in *Alleen maar nette mensen* een karikaturaal en kwetsend beeld van “zwarte” vrouwen.’ De leerlingen lezen twee recensies van het boek en noteren argumenten en subargumenten pro en contra de stelling. Na een minuut of twintig bekijken ze een item van Pauw & Witteman waarin antropologe Irma Accord en Robert Vuijsje in discussie gaan over al dan niet racistische en seksistische elementen in het boek. Ook hier noteren leerlingen argumenten.

Het lesonderdeel eindigt met een klassikale nabespreking: leerlingen wisselen argumenten uit en bedenken reacties op te verwachten tegenwerpingen. De docent sluit het gesprek af met de opdracht een definitief standpunt in te nemen.

Als huiswerk maken de leerlingen een argumentatieschema bij hun standpunt. Hierin nemen ze ook een ontcrachting op van een tegenargument. Het argumentatieschema nemen ze mee naar de volgende les.

CIRKELEN RONDOM EEN CENTRALE VRAAG OVER EEN LITERAIR WERK

	LESONDERDEEL	VAARDIGHEDEN
LES 1	Klassengesprek: voorkennis ophalen	Argumentatieve vaardigheden Leesvaardigheid: literair Spreekvaardigheid
	Argumenten verzamelen	Leesvaardigheid: literair en zakelijk Kijk- en luistervaardigheid Argumentatieve vaardigheden
	Evaluatie	Argumentatieve vaardigheden Spreekvaardigheid
HUISWERK	Argumentatieschema maken	Argumentatieve vaardigheden Leesvaardigheid: literair Schrijfvaardigheid
LES 2	Argumentatieschema analyseren	Argumentatieve vaardigheden Leesvaardigheid: literair en zakelijk
	Discussie	Argumentatieve vaardigheden Leesvaardigheid: literair Spreekvaardigheid Luistervaardigheid
	Evaluatie	Leesvaardigheid: literair Argumentatieve vaardigheden Spreekvaardigheid

Les 2: argumentatieanalyse, discussie en evaluatie
Bij binnenkomst van de leerlingen staat de stelling weer op het bord: ‘Robert Vuijsje schetst in *Alleen maar nette mensen* een karikaturaal en kwetsend beeld van “zwarte” vrouwen.’ Hierover zullen de leerlingen later in de les discussiëren.

De docent neemt de argumentatieschema’s in, fotografeert er twee en zet ze klaar voor projectie op het bord. Hij verdeelt de klas in twee groepen: voor- en tegenstanders van de stelling.

De les start met een klassikale evaluatie van het argumentatieschema: wat was lastig, hoe heb je voorbeelden

uit het boek verwerkt, hoe heb je de tegenwerping in het argumentatieschema gevat? Vervolgens neemt de docent samen met de klas een op het bord geprojecteerd argumentatieschema door: kloppen de redeneringen, zijn de onderbouwingen en de ontcrachting sterk, wat is er gedaan met uitspraken van personages? Bij voldoende tijd wordt een ander schema geanalyseerd.

Het tweede deel van de les bestaat uit een discussie over de stelling. Een vrijwilliger is discussieleider en wijst discussianten aan: twee voor- en twee tegenstanders. De andere leerlingen luisteren kritisch naar de discussie. Zij letten speciaal op de naar voren gebrachte argumenten

Leerlingen leren dat je boeken op verschillende manieren kunt benaderen en dat amusementswaarde of spanningsboog niet de enige criteria zijn op basis waarvan ze een oordeel kunnen vellen

en noteren deze. Op een apart Post-it-blaadje noteren ze tevens niet-genoemde argumenten en tips voor de discussianten. Na ongeveer tien minuten volgt een korte pauze, zodat de observerende leerlingen hun Post-it-blaadjes aan de discussianten kunnen overhandigen. De leerlingen discussiëren daarna nog even verder – als het goed is met nieuwe argumentaties –, waarna de discussieleider de boel afsluit.

Tijdens het laatste deel van de les bespreekt de docent samen met de klas uitgebreid inhoud, vorm en boodschap van *Alleen maar nette mensen*: Wat is je eindoordeel over de kwaliteit van dit boek? Welke elementen vond je goed? Wat heeft het boek jou gebracht? En – de hamvraag – in hoeverre schetst Robert Vuijsje in dit boek een karikaturaal en kwetsend beeld van ‘zwarte’ vrouwen?

Diversiteit en inleving

De leerlingenpopulatie van de Hugo de Groot is zeer divers, met culturele achtergronden die variëren van Turks, Marokkaans, Pakistaans, Nederlands en Surinaams, tot Chinees, Antilliaans, Kaapverdiaans, Pools en Bosnisch. Het grootste deel van de dag leven deze leerlingen samen onder één schooldak. Morele educatie in de vorm van identificatie met andermans gezichtspunten kan voor hen dus heel nuttig en zinvol zijn. Tijdens de uitwisseling van visies over *Alleen maar nette mensen* krijgen ze dan ook niet alleen inzicht in inhoud en betekenis van een boek, maar komen ze tevens in aanraking met verschillende cultureel bepaalde opvattingen. Een Antilliaans meisje uit havo 4 bijvoorbeeld, vond de toevoeging ‘kwetsend’ in de stelling volstrekt belachelijk (‘Sommige vrouwen zijn toch gewoon zo stom! Het is gewoon grappig zoals de schrijver ze beschrijft!’). De islamitische Naïma daarentegen, wilde geen moreel oordeel vellen over het

gedrag van sommige vrouwelijke personages en voelde meer voor de gedachte dat de ‘zwarte’ vrouwen in het boek te veel over één stigmatiserende kam werden geschoren.

Cirkelen rondom een centrale vraag is ook bij andere literaire romans toepasbaar: *Het diner* bijvoorbeeld (‘Is het moreel te verdedigen dat ouders een kind in bescherming nemen dat een ernstig misdrijf heeft gepleegd?’) of Coetzee’s *Disgrace* (‘In hoeverre is meebuigen te verkiezen boven tegen de stroom ingaan?’).

Onze ervaring is dat de werkwijze van de centrale vraag door leerlingen positief gewaardeerd wordt en uitnodigt tot actieve deelname aan de lessen. Ook de houding tegenover het lezen van literatuur kan erdoor veranderen. Leerlingen leren dat je boeken op verschillende manieren kunt benaderen en dat amusementswaarde of spanningsboog niet de enige criteria zijn op basis waarvan ze een oordeel kunnen vellen. Zo bouwen ze hun ervaringen en wereldkennis verder uit, terwijl ze tegelijkertijd een open houding kunnen ontwikkelen ten opzichte van het lezen van literatuur, van het leven van vele levens. ■

LITERATUUR

- Bus, A., & Mol, S. (2011). Lezen loont een leven lang: De rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren. *Levende Talen Tijdschrift*, 12(3), 3–15.
- Castano, E., & Comer Kidd, D. (2013). Reading literary fiction improves theory of mind. *Science*, 342, 377–380.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2011). *Trends in beeld*. Den Haag: Auteur. Geraadpleegd op http://www.trendsinebeeld.minocw.nl/TrendsInBeeld_2011.pdf
- Nussbaum, M. (1997). *Wat liefde weet* (F. van Zetten, Vert.). Amsterdam: Boom/Parèssia. (Oorspronkelijk werk gepubliceerd in 1990)
- Witte, T. (2008). *Het oog van de meester: Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase*. Delft: Eburon.

nieuws

Selectie voor lerarenopleidingen is effectiefst met mix van selectievariabelen

Lerarenopleidingen die hun studenten ‘aan de poort’ willen selecteren, doen er goed aan een procedure te hanteren waarbij wordt getest op meerdere variabelen in plaats van slechts één. Een dergelijke selectieprocedure is, met de kennis van nu, de meest valide en betrouwbare vorm. Dit blijkt uit een internationale literatuurreview.

Om het onderwijs te verbeteren moeten er goede leraren van de lerarenopleidingen komen. Een manier om dit te bereiken is de kwaliteit van de instromende studenten aan de lerarenopleidingen te verhogen met behulp van een selectieprocedure. Toekomstige studenten kunnen dan worden bevraagd en getest op (1) hun kennis, (2) hun motivatie, (3) hun professionele houding en (4) hun beroepsgerelateerde vaardigheden. Wanneer deze vier variabelen in samenhang worden bevraagd tijdens een assessmentprocedure, vergroot dat de voorspellende waarde van de selectie van aankomende leraren in opleiding.

De reviewstudie kan worden gedownload via <http://tiny.cc/ltm-selectie>. NRO

Differentiatie heeft zin als het onderdeel is van een bredere onderwijsaanpak

Om de talenten van elk kind tot zijn recht te laten komen en te garanderen dat alle kinderen een bepaald minimumniveau halen, is differentiatie essentieel. Leerlingen indelen in homogene niveaugroepen is daarvoor vaak de basis. Maar groeperen alleen heeft weinig zin, zo blijkt uit een reviewstudie van Roel Bosker en collega’s. Groeperen heeft het meeste effect als het is ingebed in een bredere context waarin ook aandacht is voor bijvoorbeeld aangepaste instructie, voortgangscntrole en opbrengstgericht werken.

‘Differentiatie is geen trucje dat je op zichzelf kunt gebruiken om tegemoet te komen aan de verschillen tussen leerlingen’, zegt hoogleraar onderwijskunde Roel Bosker. Pas als de manier van groeperen, het onderwijsaanbod, de instructie, het toetsgebruik en de feedback op elkaar zijn afgestemd in een bredere onderwijsaanpak komt differentiatie leerlingen ten goede – zeker als leerkrachten ondersteund worden in het gebruik daarvan. Dat blijkt uit een literatuurstudie van het onderzoeksinstituut GION van de Rijksuniversiteit Groningen. Zulke aanpakken kunnen behalve voor omgaan met verschillen aandacht hebben voor metacognitieve vaardigheden, samenwerkend leren en tutoring. Ook werken ze wel met niveaugroepen over de leerjaren heen.

Het onderzoeksrapport kan gedownload worden via <http://tiny.cc/ltm-diff>. NRO

Vreemde talen leren met innovatieve mini-games

Veel mensen willen wel graag aan hun talenkennis werken, maar komen er niet aan toe om een grammatica-boek te pakken of een cursus te doen. Helmer Strik van de Radboud Universiteit ontwikkelde samen met een internationaal consortium nieuwe games met spraaktechnologie om spelenderwijs aan de basisvaardigheden van het Nederlands, Engels of Frans te werken.

De spelletjes die Helmer Strik en een team uit Nederland, België, Engeland en Zuid-Afrika hebben ontwikkeld in het Europese project GOBL (Games Online for Basic Language Learning) zijn klein en makkelijk te spelen. Door de inzet van spraaktechnologie kunnen studenten op een leuke manier oefenen met spreken. Helmer Strik: ‘Ze zijn bedoeld voor mensen die normaal niet zo makkelijk via onderwijs een taal kunnen leren, bijvoorbeeld vanwege geldgebrek of angst.’

Het idee is dat je spelenderwijs basisvaardigheden oppikt op het gebied van grammatica, vocabulaire of spreekvaardigheid. Neem bijvoorbeeld het spelletje *Roof-surfing parrot*. In het spel is de speler een vogel die van flatgebouw naar flatgebouw vliegt en snel grammaticaproblemen moet oplossen voordat een wolk hem verstikt.

Uit onderzoek blijkt dat mensen sneller leren met spelletjes en minder snel afhaken. Bovendien wordt het lesmateriaal in overzichtelijke brokken aangeboden. ‘Je kunt een taal leren door een dik grammatica-boek te bestuderen, maar dat werkt niet voor iedereen. Voor velen werken spelletjes – *serious games* – veel beter.’ De spelletjes zijn beschikbaar via www.gobl-project.eu. Radboud Universiteit

